

ALEKSANDRA OSZCZĘDA

Wrocław

Trzy rozprawy Władysława Nehringa o Janie Kochanowskim

Słowa kluczowe: Jan Kochanowski, *Treny*, *Odprawa posłów greckich*, pozytywizm w badaniach literackich, Aleksander Brückner, interpretacja historycznoliteracka, monografia pisarza, badania porównawcze

Dorobek naukowy Władysława Nehringa poświęcony twórczości i osobie największego polskiego poety czasów renesansu nie ogranicza się — rzecz jasna — do trzech pozycji. O wyborze tych właśnie zdecydowały: ranga tekstów oraz ich zróżnicowany charakter pozwalający ukazać różnorodność form naukowego pisarstwa Nehringa. Dlatego przedmiotem rozważań stały się: szkic o trenach z 1881 roku¹, edycja *Odprawy posłów greckich* (1884) i wstęp do niej, stanowiące część pomnikowego wydania *Dzieł wszystkich Kochanowskiego*², wreszcie opublikowana w 1900 roku monografia portretowa zatytułowana *Jan Kochanowski, życie i dzieła. Zarys biograficzny*³.

Wartość wymienionych rozpraw docenił także Ignacy Chrzanowski, uczeń Nehringa i uczestnik jego domowych seminariów. Gdy przed stu laty pisał pośmiertne wspomnienie o swoim nauczycielu, orzekł: „najwięcej wartości ze wszystkich jego studiów o literaturze [XVI] stulecia posiadają trzy prace o Kochanowskim” i uzasadniał:

¹ W. Nehring, „*Treny*” *Jana Kochanowskiego*, „Biblioteka Warszawska” 3, 1881, s. 165–182 (dalej: *Treny...* 1881); przedrukowane ze zmianami w: *idem, Studia literackie*, Poznań 1884, s. 27–56 (dalej: *Treny...* 1884).

² J. Kochanowski, *Dzieła wszystkie*, t. 2, Warszawa 1884, s. 80–121; szkic o dramacie przedrukowano w: W. Nehring, *Studia literackie*, Poznań 1884, s. 59–80. Opublikowany w Poznaniu tom studiów Nehringa został zresztą poświęcony „pamięci Jana Kochanowskiego w roku jubileuszowym 1884”.

³ W. Nehring, *Jan Kochanowski, życie i dzieła. Zarys biograficzny*, „Życiorysy Sławnych Polaków”, Petersburg 1900.

Rzecz o *Trenach* nie jest wprawdzie pierwszym studium krytycznym o tym arcydziele liryki staropolskiej [...], ale lepszego, głębszego pod względem analizy psychologicznej nie ma do dziś dnia. *Odprawę posłów greckich* badał pierwszy Mecherzyński [...], gruntownie zbadał ją dopiero Nehring [...]. Wreszcie książka *Jan Kochanowski, życie i dzieła* nie tylko jest doskonałą syntezą całej pracy krytycznej o Janie z Czarnolasu [...], ale nadto należy do tych niewielu naszych studiów historycznoliterackich, które w bardzo szczupłych rozmiarach zamykają bardzo bogatą treść⁴.

Daty pojawiania się w dorobku Nehringa kolejnych prac dotyczących Kochanowskiego (1866, 1875⁵, 1881, 1884, 1885, 1900)⁶ świadczą o częstych powrotach do tematu, o stałym zaabsorbowaniu wrocławskiego filologa dziełem dawnego poety. Pierwszą notkę o Kochanowskim pisze bowiem Nehring w wieku trzydziestu sześciu lat⁷, ostatni tekst — próbę monografii — publikuje siedemdziesięcioletni uczonek na dziewięć lat przed śmiercią. Jak wytłumaczyć tę liczącą niemal czterdzieści lat „zażyłość” badacza z twórczością autora *Pieśni*? Należy brać pod uwagę nie tylko osobiste gusty literackie Nehringa, ale także udział środowiska uniwersyteckiego, czy szerzej naukowego, i oddziaływanie autorytetu starszych badaczy.

Jak się wydaje, wiele wyjaśnia wpływ Józefa Przyborowskiego, wydawcy dzieł Kochanowskiego, który już podczas studiów marzył o krytycznej edycji twórczości poety. Nehring, tak jak Przyborowski, pochodził z Wielkopolski, obaj studiowali we Wrocławiu na Wydziale Filozoficznym, a potem w kilkuletnim odstępnie pracowali jako nauczyciele w Trzemesznie i poznańskim Gimnazjum św. Marii Magdaleny. Przyborowski poprzedzał Nehringa także w Archiwum Grodzkim w Poznaniu, gdzie był kustoszem, a jego młodszy o siedem lat krajan subarchiwariuszem⁸. Porównanie ich biografii pokazuje, że Nehring często idzie śladem Przyborowskiego.

W 1857 roku w Poznaniu wychodzi książka Przyborowskiego uznana potem za przełomową dla polskich badań historycznoliterackich w XIX stuleciu. Była to *Wiadomość o życiu i pismach Jana Kochanowskiego*, polemiczna, odważna rozprawa krytykująca postawę „tkliwych uniesień i pompatycznych wykrzykników” nad „pięknością” utworów „dawnego wieszczu”⁹. Zebrane przez Przyborowskie-

⁴ I. Chrzanowski, *Władysław Nehring. Wspomnienie pośmiertne*, [w:] *idem, Studia i szkice literackie. Rozbiory i krytyki*, t. 2, Kraków 1939, s. 235.

⁵ W tym roku Nehring cały cykl wykładów przeznaczył na omówienie twórczości Kochanowskiego, por. E. Achremowicz, T. Żabski, *Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu. 1836–1886*, Wrocław 1973.

⁶ W latach osiemdziesiątych XIX wieku Nehring napisał jeszcze hasło dotyczące autora *Fraszek* do niemieckiej encyklopedii, zob. *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*, red. H. Brockhaus, J.S. Ersch, J.G. Gruber, sekcja 2, t. 37, Leipzig 1885.

⁷ Zob. W. Nehring, *Kurs literatury polskiej dla użytku szkół*, Poznań 1866, s. 25–27.

⁸ R. Skręt, *Przyborowski Józef Tomasz*, [hasło w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 29, red. E. Rostworowski, Wrocław 1986, s. 76–79; *idem, Nehring (Neryng) Władysław Ewaryst*, [hasło w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 22, red. E. Rostworowski, Wrocław 1977, s. 659–663.

⁹ J. Przyborowski, *Wiadomość o życiu i pismach Jana Kochanowskiego*, Poznań 1857, s. 59, cyt. za: R. Skręt, *Historiografia literatury polskiej w XIX stuleciu*, Wrocław 1986, s. 109–112.

go w jednym tomie studia nad *Fraszkami*, biografią i językiem poety wyznaczały także obszar potrzeb i program przyszłych badań.

Głównym postulatem sformułowanym przez Przyborowskiego było sporządzenie nowego, pełnego i edytorsko poprawnego wydania dzieł Kochanowskiego. Doszło do tego jednak dopiero po ponad dwudziestu latach. Edycję przygotowano pod naukowym kierownictwem Przyborowskiego, a w gronie jego współpracowników znalazł się Władysław Nehring. Dla wydania pomnikowego, bo o nim tu mowa, opracował poprzedzoną obszernym wstępem *Odprawę posłów greckich*. Ukazała się w 1884 roku, w drugim tomie serii.

Nieco wcześniej opublikowane zostało inne studium Nehringa związane z Kochanowskim. Nosiło prosty i jednoznaczny tytuł — „*Treny*” Jana Kochanowskiego.

Tezy o *Trenach* anno 1881

Dziś ten liczący zaledwie siedemnaście stron szkic odszedł w zupełne zapomnienie. Nie odnotowują go współcześni wydawcy cyklu Kochanowskiego, nie informują o nim nowsze prace o zakroju monograficznym¹⁰.

Rozprawka Nehringa ukazała się w 1881 roku na łamach „Biblioteki Warszawskiej”. W układzie treści i strukturze wywodu dostrzegamy przejawy pozytywistycznej metody pracy. Obecnie wprowadzane przez Nehringa reguły postępowania naukowego wydają się naturalne i konieczne, 150 lat temu były rewolucją. W studiach historycznoliterackich panował bowiem model gawędy biograficzno-interpretacyjnej. Różnicę między tradycyjnym i nowym, pozytywistycznym modelem wypowiedzi naukowej dostrzeżemy łatwo. Wystarczy zestawzić wstępne uwagi Felicjana Faleńskiego rozpoczynające jego rozbiór *Trenów* z przedmową Nehringa. Faleński pisze:

Strata ubóstwianego dziecięcia musiała koniecznie uderzyć w najpotężniejsze struny jego geniuszu i zarazem śmiertelnie zdrętwić duszę uczuciowego wieszca. Serce też jego wezbrane do nadmiaru wylało się łabędzią, najszczytniejszą, jaką kiedy wydał z siebie pieśnią, a potem pękło, na podobieństwo serca gołębiczy, która straciwszy duszy połowę [...] lata nie mogąc sobie dać rady aż do śmierci¹¹.

Nehring zaczyna inaczej — od dziejów sławy Kochanowskiego i stanu badań, dając krótką, sprawozdawczą charakterystykę dotychczasowych prac po-

¹⁰ Odniesień do pracy Nehringa nie znajdziemy w opracowanym przez Janusza Pelca dla serii Biblioteki Narodowej (i wielokrotnie wznawianym) wydaniu *Trenów*, a także w monografii *Kochanowski. Szczyt renesansu w literaturze polskiej* (Warszawa 2001; podobnie w wydaniach wcześniejszych: 1980 i 1987). Również Teresa Banasiowa, autorka książki o staropolskich trenach (*Tren polityczny i funeralny w poezji polskiej lat 1580–1630*, Katowice 1997), ignoruje szkic wrocławskiego uczonego.

¹¹ Felicjan [F. Faleński], *O trenach Jana Kochanowskiego studiami i przypisami objaśnione*, Warszawa 1867, s. 3.

święconych *Trenom* i relacjonując ustalenia. Zaraz potem stawia nową hipotezę całości cyklu, podkreślając potrzebę zdystansowanego oglądu dzieł literackich. Oto, dla porównania, kilka zdań ze wstępu Nehringa:

Z chłodniejszego punktu widzenia, z którego [...] treść *Trenów* przedstawić się może w [...] wyrazistszych liniach, może mieć miejsce i inne spojrzenie na *Treny* jako całość [...], której wiązaniem jest myśl filozoficzna, [...] odzywająca się jako temat w *trenie II*, a następnie wydobywająca się [...] raz po raz aż do *trenu ostatniego*, gdzie następuje rozwiązanie¹².

Rozprawa nie jest opowieścią biograficzną, lecz świadomie zamierzoną interpretacją arcydzieła Kochanowskiego i koncentruje się na dwóch sprawach: chronologii powstawania poszczególnych utworów zbioru oraz idei organizującej pozornie luźny zespół tekstów. Analiza porównawcza zastosowana wobec *Trenów* pozwala badaczowi sformułować wnioski w obu kwestiach. Dla Nehringa jasne jest, że wśród liryków składających się na cykl czarnoleski występują obok siebie wczesne, szkicowo ujmujące problemy, i późniejsze, wyrażające je w sposób pełny, skończony. Relacja chronologiczna pozwala wytłumaczyć charakterystyczną dla zbioru Kochanowskiego powtarzalność motywów i ujęć tematu, ich wielokrotną, wariacyjną obecność w kolejnych wierszach.

Jednocześnie Nehring daje sumienny rejestr „miejsc podobnych” i ich reparycję w *Trenach*. Wiąże na przykład *Tren IV*, jedynie w zakończeniu wprowadzający Niobe, z *Trenem XV* szeroko omawiającym los mitologicznej bohaterki. Ustalenia chronologiczne prowadzą do uwag o kompozycji zbioru, w którym badacz wydziela wstęp, część sprawozdawczą i „rozrachunkową”, złożoną z wystąpień przeciwko mądrości, „wierze w nieśmiertelność”¹³ i cnocie. Po nich następuje jeszcze poszukiwanie pociechy i rozwiązanie, bo taką rolę wyznacza interpretator dla *Trenu XIX*¹⁴. Nehring mocno stawia tezę o odrębności ostatniego utworu cyklu. Według niego został napisany później niż inne i stanowi do nich komentarz, jest też odpowiedzią w sprawie dla zrozumienia sensu utworu podstawowej, bo na wiele razy stawiane w kolejnych *trenach* pytanie, „czy godzi się człowiekowi udoskonalonemu wiedzą i rozumem tak zwyczajnie, po ludzku, płakać”, udziela jasnej odpowiedzi: „Ludzkie przygody ludzkie noś”¹⁵. Odrębność ostatniego z *trenów* dostrzega też Nehring w zmianie osoby mówiącej. Po monologach poety następuje bowiem monolog matki, po którym „poeta nie ma już nic do powiedzenia”¹⁶. Wszystkie podjęte w szkicu pioniera wrocławskiej polonistyki kwestie są nadal rozważane przez badaczy literatury staropolskiej, a niektóre ze sformułowanych ostatnio propozycji rozwiązań tych problemów, choć wypowiedzane w języku współczesnej nauki, dla czytelników szkicu Nehringa brzmią zaskakująco znajomo¹⁷.

¹² *Treny...* 1881, s. 167.

¹³ *Ibidem*, s. 171.

¹⁴ *Ibidem*, s. 172.

¹⁵ *Ibidem*, s. 173, 175, 178.

¹⁶ *Ibidem*, s. 178.

¹⁷ Por. K. Ziemia, *Jan Kochanowski jako poeta egzystencji. Prolegomena do interpretacji „Trenów”*, Warszawa 1994, s. 335.

Po trzech latach, przygotowując tom szkiców o najwybitniejszych dziełach literatury polskiej, Nehring powrócił do artykułu o *Trenach* Kochanowskiego. Wydane w 1884 roku w Poznaniu *Studia literackie* przynoszą nową wersję tekstu, dwukrotnie dłuższą i znacznie zmienioną. Modyfikacje polegają na uściśleniach¹⁸, uzupełnieniach¹⁹ i wzmocnieniu argumentacji (dzieje się tak choćby w przypadku polemiki z przyjmowaną powszechnie tezą, że całość *Trenów* powstała wkrótce po śmierci Urszulki)²⁰. Wytyczyć można także główny kierunek zmian — Nehring, dodając partie objaśniające, różnicując informacje za pomocą rozstrzelonego druku i uzupełniając tekst adnotacjami, poprawia przede wszystkim to, co wpływa na dydaktyczno-perswazyjną jakość naukowego komunikatu. Ujawniające się tu reguły korygowania własnych prac naukowych przedstawimy jednak w sposób pełniejszy na innym przykładzie.

„Vorsichtig, wie Nehring”, czyli dwie wersje studium o *Odprawie*...

Pisząc o naukowej sumienności Nehringa, Ignacy Chrzanowski przytacza krążące wśród slawistów zdanie „vorsichtig, wie Nehring”²¹ („ostrożnie jak Nehring”). Jak widać filologiczna ostrożność patrona wrocławskiej polonistyki stała się przysłowiowa. Uważna lektura prac Władysława Nehringa poświęconych Kochanowskiemu każe do środowiskowej paremii dopisać także inne powiedzenia: „skrupulatnie jak Nehring” czy „sceptycznie jak Nehring”. Postawę aktywnej podejrzliwości wobec sądów opartych na naukowej fantazji zamiast na faktach Nehring sformułował dobitnie w recenzji z pracy Aleksandra Brücknera *Nowe przyczynki do dzieł Jana Kochanowskiego* (1891)²². Dla Nehringa bohaterka łacińskich elegii — padewska Lidia — jest „adresem idealnym”, literacką kalką kochanek poetów starożytnych, nie zaś bytem realnym, co zaznacza w omówieniu, dodając: „mnie trudno zgodzić się na to, aby można miłość do Lidii w Padwie z wszystkimi szczegółami wcielić do biografii Kochanowskiego i zawsze stoję na stanowisku wątpliwego”²³.

¹⁸ Dla przykładu w wydaniu z 1881 roku mamy, odnoszący się do wydań pism Kochanowskiego, zwrot „po długiej przerwie” (s. 166), a w wersji z 1884 czytamy: „po sto czterdziestoletniej przerwie (w 1641 r. ustają wydania dzieł czarnoleskiego poety)” (s. 30).

¹⁹ Por. *Treny*... 1881, s. 166, oraz *Treny*... 1884, s. 31 (w drugim wydaniu fragment dotyczący wysokiej oceny twórczości Kochanowskiego przez poetów rozrasta się o kilka wersów; zdawkowa uwaga przeradza się w pogłębioną ocenę operującą historycznoliterackim konkretem).

²⁰ Por. *Treny*... 1881, s. 169, i *Treny*... 1884, s. 36.

²¹ Cyt. za: I. Chrzanowski, *op. cit.*, s. 239.

²² A. Brückner, *Nowe przyczynki do dzieł Jana Kochanowskiego*, „Ateneum” 2, 1891, s. 1–26.

²³ W. Nehring, [rec.] Brückner Aleksander, *Nowe przyczynki do dzieł Jana Kochanowskiego*, „Kwartalnik Historyczny” 6, 1892, s. 370. Do problemu Lidii padewskiej Nehring powrócił po kilku latach, w przedmowie do swojej monografii Kochanowskiego, powtarzając dawniejsze argumenty i polemizując z praktyką biograficznej lektury miłosnych elegii czarnoleskiego poety.

Pochodząca z recenzji rozprawy Brücknera fraza „zawsze stoję na stanowisku wątpliwego” stanowi także skrótową charakterystykę metody pracy wrocławskiego uczonego nad własnymi tekstami. Najlepiej obrazuje ją postępowanie Nehringa ze szkicem „*Odprawa posłów greckich*” Jana Kochanowskiego²⁴.

Opublikowano go w 1884 roku dwukrotnie: najpierw przy wydaniu dramatu Kochanowskiego w edycji pomnikowej, po raz drugi we wspomnianym już tomie *Studia literackie*. Nie jest to jednak prosty przedruk, choć sam autor opatruje go notą: „pisane roku 1882 dla jubileuszowego wydawnictwa *Dzieł* Jana Kochanowskiego”²⁵. Współczesny wydawca *Odprawy...*, Tadeusz Ulewicz, relację między obiema wersjami określa krótko: wariant ze *Studiów literackich* został jedynie „nieznacznie rozszerzony”²⁶. Nie jest to prawda. Różnica w objętości, gdy uwzględnimy odmienny format i czcionkę, nie jest istotnie znacząca i wynosi pięć–sześć stron. Decydujące są natomiast zmiany i przekształcenia tekstu polegające na pogłębieniu sądów i unikaniu gotowych rozwiązań. Pokaz ograniczymy do kilku miejsc.

Nawet drobne zmiany substytucyjne i dopełnienia sygnalizują dążenie Nehringa do maksymalnej precyzji wypowiedzi. Tak jest na przykład, gdy wcześniejszy ogólny zwrot „poezja francuska” (OD, s. 85) dookreśla epitetem: „nowożytna poezja francuska” (OS, s. 64) lub gdy pisze o zakończeniu tragedii jako o „obfitującym w sentencje i dydaktyczne zwroty” (OS, s. 78), co w pierwodruku wyraził krócej: „obfituje w sentencje” (OD, s. 95). Celem korekt jest poszukiwanie rozwiązań lepszych, w mniejszym stopniu obciążonych błędem wieloznaczności czy pochopności. Badacze literatury staropolskiej nazywają taką strategię „strategią odłożonego druku” i łączą z nazwiskiem Wacława Potockiego, tak dbałego o doskonałość utworów, że niemal nieustannie redagującego nowe warianty niedrukowanych wierszy. Nehring swoje teksty udostępniał, ale formował na nowo, wprowadzając zarówno zmiany drugorzędne, jak i podstawowe. W szkicu o *Odprawie...* przerobiono przede wszystkim partie poświęcone składowym częściom dramatu i roli chóru w tragedii Kochanowskiego. O ile w pierwotnej wersji Nehringa zadowalały terminy „prolog” czy „epejsodion” nazywające za Arystotelesem ilościowe składniki tragedii, o tyle w drugiej redakcji używa zastępczych

Nie kryje przy tym rozczarowania i poczucia zawodu: „Moje wątplenia i uwagi przeszły niedostrzeżone. Ostatni bowiem biograf Kochanowskiego, prof. Pleniewicz [...] poszedł śladem prof. Tarnowskiego i Brücknera i wcielił treść wierszy pisanych do Lidii do biografii Kochanowskiego” (*idem, Jan Kochanowski...*, s. 8).

²⁴ Do dwóch wariantów szkicu odsyłamy za pomocą skrótów. Opracowanie umieszczone w drugim tomie *Dzieł wszystkich* Kochanowskiego oznaczamy jako OD, a opublikowane w *Studiach literackich* jako OS.

²⁵ W. Nehring, „*Odprawa posłów greckich*” Jana Kochanowskiego, [w:] J. Kochanowski, *Dzieła wszystkie. Wydanie pomnikowe*, t. 2, Warszawa 1884, s. 29–56.

²⁶ J. Kochanowski, *Odprawa posłów greckich*, red. T. Ulewicz, wyd. 11 przejrane i uzupełnione, Wrocław 1969, s. XCVII.

formuł opisowych. Zwiąże orzeczenie ze wstępu do edycji *Odprawy...* („Ta prosta treść ma też i układ bardzo prosty, wedle wzoru tragedii greckiej. Pierwsza część, prolog wedle terminologii Arystotelesa...”, OD, s. 83) rozrasta się w późniejszym wariancie tekstu do obszernego omówienia początkowego fragmentu dramatu zastępującego konsekwentnie pomijany termin „prolog” (OS, s. 61). Podobnie ma się rzecz z rolą i charakterem pieśni chóru. Wstępny pogląd, że „przepełnienie dialogu i chóru filozoficznymi sentencjami przypomina Eurypidesa” (OD, s. 88), zostaje po przemyśleniu uzupełniony i brzmi: „przepełnienie dialogu i chóru filozoficznymi sentencjami przypomina Eurypidesa, tylko że u Kochanowskiego chór jest upominającym lub karcącym sumieniem, gdy tymczasem chór Eurypidesowych tragedii jest współnikiem bohatera” (OS, s. 68). Warto pamiętać, że cytowana myśl Nehringa została przypomniana i w pełni zaakceptowana przez Zofię Szmydtową w jej monografii *Odprawy...*²⁷. Ostatnio wraca też w badaniach sprawa datowania utworu Kochanowskiego i coraz śmieiej przesuwają się czas powstania dramatu aż do lat sześćdziesiątych XVI wieku. Intuicję podobnego rodzaju odnajdujemy w omawianym szkicu Nehringa, stale wiążącego problematykę *Odprawy...* z treścią *Satyra*, napisanego około 1563 roku²⁸. Pora na konkluzję. Właściwością naukowego pisarstwa wrocławskiego badacza jest nieustanna gotowość do poprawiania własnych tekstów, ich dopełniania i przekształcania w poszukiwaniu najlepszych rozwiązań i najbardziej zadowalających odpowiedzi. Napisanych szkiców nie uznaje za dzieła skończone raz na zawsze, decyzja o druku rozpoczyna etap krytycznej lektury i poprawiania, czego dowodzą podwójne wersje rozpraw o *Trenach* i *Odprawie posłów greckich*.

Ujęcie monograficzne

Ostatnią z omawianych prac jest popularna monografia poety napisana do wydawanej w Petersburgu serii „Życiorysy Sławnych Polaków”. Mirosław Korolko, wertujący w latach osiemdziesiątych XX wieku całe piśmiennictwo dotyczące Kochanowskiego, wyliczył ją wśród tych pozytywistycznych rozpraw, które „zachowały do dziś największą wartość”, i zrecenzował słowami: „pełna nowatorskich uwag”²⁹. Niewielka rozmiarem, rzetelnie sprawozdająca wyniki dotychczasowych badań i sprawnie napisana książka reprezentuje typ naukowej wypowiedzi, którego Nehring zwykle unikał. Jego specjalnością były szkice analityczne, badanie pojedynczych utworów, przyczynki do biografii pisarzy, rzetel-

²⁷ Z. Szmydtowa, „*Odprawa posłów greckich*”. *Studium morfologiczne*, [w:] eadem, *Poeci i poetyka*, Warszawa 1964, s. 23–24.

²⁸ Por. A. Karpiński, *Renesans*, Warszawa 2006, s. 107.

²⁹ M. Korolko, *Jana Kochanowskiego żywot i sprawy. Materiały, komentarze, przypuszczenia*, Warszawa 1985, s. 12.

ne przyczynki materiałowe udostępniające nieznanym innym i wyszperane w bibliotekach i archiwach dokumenty. Monografia Kochanowskiego stanowi więc w jego twórczości historycznoliterackiej pozycję odosobnioną.

Dzieli się ona na dwie nierówne części. Pierwsza, zatytułowana *Życie*, jest zdecydowanie krótsza i bardziej schematyczna. Nehring buduje biografię poety, opierając się na faktach, które sumiennie wydobywa i zestawia. Gdy dokumentów brak, sięga po utwory Kochanowskiego i sztukuje tkankę życiorysu fragmentami elegii czy fraszek. Sporo uwagi poświęca czasom padewskim oraz małżeństwu i żonie autora *Pieśni*. Próbuje też zrekonstruować codzienne życie w Czarnolesie. Są w tym życiorysie „miejsca puste”, bo też niewiele wówczas wiadano o pobycie Kochanowskiego w Królewcu czy chronologii jego studiów i podróży.

Część druga, *Pisma*, trzykrotnie obszerniejsza od biograficznej, przynosi bardzo dokładne omówienie twórczości renesansowego poety. Nehring najpierw krótko wylicza pisma łacińskie, dłużej zajmując się tylko wierszem *Gallo crociantanti* i odtwarzając jego kontekst historyczny i obyczajowy.

Następnie, po zwięzłej charakterystyce poezji polskiej i europejskiej i wydobyciu różnic, przechodzi do szczegółowych not o utworach pisanych w języku ojczystym, zaczynając od *Zgody* i *Satyra*, a kończąc na *Odprawie posłów greckich*. Niektóre wyraźnie faworyzuje (na przykład *Satyra*, *Treny*), inne traktuje zdawkowo. Nowatorskie są uwagi o recepcji poszczególnych tekstów Kochanowskiego, genezie utworów, wzorcach literackich, wersyfikacyjnych i źródłach wierszy. Nehring analizuje także wydania dzieł Kochanowskiego, zastanawia się nad tytułami zbiorów i autorstwem tytułów³⁰. Niektóre z charakterystyk uderzają trafnością i lekkością, jak choćby zapis dotyczący *Fraszek*: „Są w nich piękne i niepiękne rzeczy, poważne i krotochwilne, prawdziwe rumowisko poetycznych zrzynków i pyłków rozmaitego humoru”³¹. Podkreślić trzeba, że omówienia utworów w tej minimonografii nie są komponowane w sposób schematyczny, powtarzalny, zmieniają się w zależności od potrzeb wykładu i obrastają dygresjami traktującymi o tak różnych przedmiotach, jak: gra w szachy w Polsce i Czechach, śpiew w dawnym społeczeństwie, staropolska miłość, a nawet góra Sobótka i miasto Sobótka³². Dodajmy jeszcze jedną uwagę — ocena dzieł Kochanowskiego nie odbywa się na klęczkach, Nehring gani w *Pieśniach* bierność filozofii mierności, krytycznie pisze też o braku talentu epickiego u czarnoleskiego poety³³.

Po utworach dłuższych i zbiorach poetyckich przychodzi kolej na „drobniejsze utwory poetyczne”³⁴. Do tej kategorii Nehring zaliczył *Szachy*, *Zuzannę*, *Proporzec*, *Dziewosłęba*, *Marszałka* oraz utwory napisane w latach osiemdziesiątych

³⁰ W. Nehring, *Jan Kochanowski...*, s. 51.

³¹ *Ibidem*, s. 45.

³² *Ibidem*, s. 58.

³³ *Ibidem*, s. 57: „Do poezji heroicznej nie miał Kochanowski w ogóle skłonności i talentu. [...] Jedyny też utwór zakrawający na poemat bohaterski przesiąknięty jest retorycznością, która jest obcą poezji bohaterskiej”.

³⁴ *Ibidem*, s. 66.

XVI wieku dla Batorego, hetmana Zamoyskiego i Krzysztofa Radziwiłła. Noty są teraz zdecydowanie krótsze, liczą od dwóch (*Szachy*) do pół strony i ograniczają się do naszkicowania tematyki lub przebiegu fabuły, wskazania adresatów. Szkicowość ujęcia Nehring równoważy wprowadzeniem bogatego kontekstu porównawczego, przede wszystkim sławistycznego. Później krótko charakteryzuje prozę, ale jedynie wykład polskiej historii, jaki Kochanowski dał w *O Lechu i Czechu historii naganionej*, wzbudził zainteresowanie Nehringa. W przypadku *Wykładu cnoty* i utworu *Pijaństwo jest rzecz sproсна* czytelnik poznał tylko tytuły. Całość zamykają uwagi o języku Jana Kochanowskiego, jego zasługach dla polskiego języka poetyckiego oraz dziejach sławy i początkach „kultu Kochanowskiego”.

Dobitną kodą zwięzłego portretu renesansowego autora stał się sformułowany w finale apel o powołanie, na wzór Towarzystwa im. Adama Mickiewicza, Towarzystwa im. Jana Kochanowskiego wspierającego badania nad twórczością Kochanowskiego i „starszą poezją polską”³⁵. W ten sposób kończy się ostatnia z prac W. Nehringa poświęconych Janowi z Czarnolasu.

Bibliografia

- Achremowicz E., Żabski T., *Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu. 1836–1886*, Wrocław 1973.
- Chmielowski P., *Metodyka historii literatury polskiej*, Warszawa 1899.
- Chrzanowski I., *Władysław Nehring. Wspomnienie pośmiertne*, [w:] *idem, Studia i szkice literackie. Rozbiory i krytyki*, t. 2, Kraków 1939, s. 226–241.
- Głowiński M., *Próba opisu tekstu krytycznego*, [w:] *Badania nad krytyką literacką. Seria II*, red. M. Głowiński, K. Dybciak, Wrocław 1984.
- Górski K., *Przegląd stanowisk metodologicznych w polskiej historii literatury do 1939 roku*, [w:] *idem, Z historii i teorii literatury. Seria II*, Warszawa 1964.
- Korolko M., *Jana Kochanowskiego żywot i sprawy. Materiały, komentarze, przypuszczenia*, Warszawa 1985.
- Nehring W., [rec.] Brückner Aleksander, *Nowe przyczynki do dzieł Jana Kochanowskiego*, „Kwartalnik Historyczny” 6, 1892, s. 369–371.
- Nehring W., *Jan Kochanowski, życie i dzieła. Zarys biograficzny*, „Życiorysy Sławnych Polaków”, Petersburg 1900.
- Nehring W., *Kurs literatury polskiej dla użytku szkół*, Poznań 1866.
- Nehring W., „*Odprawa posłów greckich*” Jana Kochanowskiego, [w:] J. Kochanowski, *Dzieła wszystkie. Wydanie pomnikowe*, t. 2, Warszawa 1884, s. 29–56.
- Nehring W., „*Treny*” Jana Kochanowskiego, „Biblioteka Warszawska” 3, 1881, s. 165–182.
- Nehring W., „*Treny*” Jana Kochanowskiego, [w:] *idem, Studia literackie*, Poznań 1884, s. 27–56.
- Roszkowska W., *Nehringiana*, „Pamiętnik Literacki” 1959, z. 3–4, s. 631–642.
- Skręt R., *Historiografia literatury polskiej w XIX stuleciu*, Wrocław 1986.
- Skręt R., *Nehring (Neryng) Władysław Ewaryst*, [hasło w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 22, red. E. Rostworowski, Wrocław 1977, s. 659–663.
- Skręt R., *Władysław Nehring jako badacz polskiego piśmiennictwa*, „Roczniki Komisji Historyczno-Literackiej PAN Oddział w Krakowie” 1970, s. 21–36.

³⁵ *Ibidem*, s. 82.

Władysław Nehring's Three studies on Jan Kochanowski

Summary

The subject of the article are texts of Władysław Nehring devoted to Jan Kochanowski's work and biography. The author has selected three works out of Nehring's achievements. Each of them represents a different form of scientific expression: an interpretative essay, a commented text edition and a monograph, all of which combine the poet's biography with the outline of his creative work. They will be discussed consecutively in three paragraphs of the article.

The essay on the *Treny* cycle was published twice (in 1881 and 1884) and presented from two perspectives: as an example of evolution in history-literature research implementing positivistic methods of scientific research and as a documentation of Nehring's attitude towards his own texts. Comparison of both editions of the study on *Treny* emphasizes the basic characteristics of the 19th-century philologist's techniques: matter-of-factness, precision in stating theses, classic erudition and independence of opinion.

The second part of the article focuses on the relation between two versions of the study on *Odprawa posłów greckich*. This time both first and second edition were published in the same year (1884), nevertheless the original text was substantially amended. The author of the article enumerates differences and indicates the nature of the modifications. As it turns out, Nehring reworked many matters a number of times, corrected errors in the text, rearranged composition enhancing and shortening passages of text, corrected his style and adjusted the whole to a different communicative context and reader.

In the twilight of his life, Nehring wrote a monograph titled *Jan Kochanowski, życie i dzieła*. In the present article contents and layout of the book are discussed as well as methods of compilation of literary material. It is the main point of the third part of the study. In conclusion there appears an idea of creating Jan Kochanowski Society, based on the actual Adam Mickiewicz Society, setting field of research on old Polish literature.

Aleksandra Oszczyda
Uniwersytet Wrocław
Instytut Filologii Polskiej
pl. Nankiera 15
50-140 Wrocław
e-mail: aloszczeda@op.pl